Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 11 juli 2019*

”Begäran om förhandsavgörande – Fri rörlighet för arbetstagare – Restriktioner – Inledande av ett skuldsaneringsförfarande – Hemvistvillkor – Tillåtet – Artikel 45 FEUF – Direkt effekt”

I mål C-716/17,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Østre Landsret (Appellationsdomstolen för region öst, Danmark) genom beslut av den 19 december 2017, som inkom till domstolen den 22 december 2017, i ett förfarande som inletts av

A

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden M. Vilaras samt domarna K. Jürimäe, D. Šváby, S. Rodin (referent) och N. Piçarra,

generaladvokat: M. Szpunar,

justitiesekreterare: handläggaren C. Strömholm

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 16 januari 2019,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– A, genom C. T. Hermann, advokat,

– Danmarks regering, genom J. Nymann-Lindegren, M. S. Wolff och P. Z. L. Ngo, samtliga i egenskap av ombud,

– Europeiska kommissionen, genom H. Støvlbæk och M. Kellerbauer, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 27 mars 2019 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 45 FEUF.

* Rättegångsspråk: danska.

2 Begäran har framställts i ett förfarande som A inlett i syfte att erhålla skuldsanering.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

3 I artikel 84.1 i Europaparlamentets och rådet förordning (EU) 2015/848 av den 20 maj 2015 om insolvensförfaranden (EUT L 141, 2015, s. 19, och rättelse i EUT L 349, 2016, s. 9) föreskrivs följande:

”Bestämmelserna i denna förordning gäller enbart för insolvensförfaranden som har inletts efter den 26 juni 2017. Rättshandlingar som gäldenären har företagit innan den dagen ska regleras av den lag som var tillämplig på rättshandlingen när den företogs.”

Dansk rätt

4 3 § konkursloven (konkurslagen) har följande lydelse:

”1. Ansökan om rekonstruktion, konkurs eller skuldsanering ska inges till konkursdomstolen i den ort där gäldenärens näringsverksamhet utövas.

2. Om gäldenären inte utövar näringsverksamhet [i Danmark], ska ansökan inges till konkursdomstolen i den domsaga där han eller hon har sin forumstillhörighet.

…”

5 I 197 § andra stycket 1 i konkurslagen anges följande:

”2. Ett beslut om skuldsanering kan i regel inte meddelas om

1) gäldenärens ekonomiska förhållanden inte har utretts,

…”

6 Av 229 § första stycket konkurslagen framgår följande:

”Ett beslut om skuldsanering kan, på begäran av en borgenär, upphävas av konkursdomstolen:

1) om det framkommer att gäldenären i samband med skuldsaneringsförfarandet har gjort sig skyldig till bedrägligt agerande, eller

2) om gäldenären grovt har åsidosatt sina skyldigheter enligt beslutet om skuldsanering.”

7 235 § retsplejeloven (processlagen) har följande lydelse:

”1. Talan ska väckas där svaranden har sin forumstillhörighet, om inte annat följer av lag.

2. Forumstillhörigheten finns i den domsaga där svaranden har hemvist. Om svaranden har hemvist i flera domsagor har han eller hon forumstillhörighet i var och en av dem.

3. Om svaranden inte har något hemvist, ska talan väckas vid domstolen i den domsaga där han eller hon vistas.

4. Om svaranden varken har hemvist eller känd vistelseort ska talan väckas vid domstolen i den domsaga där svaranden senast hade hemvist eller vistades.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

8 A är en dansk medborgare med hemvist i Sverige som är anställd i Danmark, där han enligt dansk rätt är obegränsat skattskyldig.

9 Den 8 februari 2017 lämnade A in en ansökan om skuldsanering till Sø- og Handelsretten (Sjö- och handelsrätten, Danmark).

10 Hans ansökan avsåg skulder som uppkommit från år 1999 och framåt till danska borgenärer, varav en var en offentligrättslig juridisk person och de övriga var privata aktörer.

11 Sø- og Handelsretten (Sjö- och handelsrätten) beslutade den 6 april 2017 att avvisa ansökan med motiveringen att en dansk domstol inte var behörig att pröva A:s ansökan, eftersom A enligt dansk rätt inte bedrev näringsverksamhet i Danmark och inte hade forumstillhörighet där. Sø- og Handelsretten tog därmed inte ställning till om de materiella förutsättningarna för skuldsanering i konkurslagen var uppfyllda.

12 Østre Landsret (Appellationsdomstolen för region öst), som är domstol i andra instans i det nationella målet, anser att en dansk domstol skulle kunna vara behörig att pröva A:s ansökan om skuldsanering om de danska bestämmelserna för domstols behörighet i fråga om skuldsanering strider mot unionsrätten, bland annat artikel 45 FEUF.

13 Den hänskjutande domstolen har i detta hänseende påpekat att enligt den tillämpliga danska lagstiftningen förutsätter skuldsaneringsförfarandet att det görs en ingående undersökning av sökandens ekonomiska situation och levnadsstandard. I nämnda lagstiftning föreskrivs att denna bedömning ska styras av precisa regler som utarbetats med beaktande av de socioekonomiska omständigheter som råder i Danmark och syftar till att säkerställa en godtagbar återhållsam levnadsstandard under tiden skuldsaneringen pågår. Dessa regler skulle kunna visa sig vara otillräckliga i de fall en sökande är bosatt i en annan medlemsstat där den sociala och ekonomiska situationen är annorlunda och okänd för de behöriga danska domstolarna, vilka inte skulle ha någon möjlighet att kontrollera de uppgifter som sökanden själv har lämnat i detta avseende.

14 Under dessa omständigheter har Østre Landsret (Appellationsdomstolen för region öst) beslutat att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”1) Utgör artikel 45 FEUF, såsom den tolkats av EU-domstolen i dom av den 8 november 2012, Radziejewski, (C-461/11, EU:C:2012:704), hinder för en sådan bestämmelse om domstols behörighet som den danska, som har till syfte att säkerställa att den domstol som handlägger skuldsaneringen har kännedom om och vid sin bedömning kan beakta de konkreta socioekonomiska förhållanden som gäldenären och hans eller hennes familj lever under och får antas leva under i framtiden, och att bedömningen kan ske enligt på förhand fastställda kriterier som anger vad som kan anses utgöra en godtagbar återhållsam levnadsstandard under tiden skuldsaneringen pågår?

…

2) [Om fråga 1 besvaras så, att begränsningen inte kan anses vara motiverad, anmodas EU-domstolen att klargöra] huruvida artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den även i en situation som den i det aktuella målet har direkt effekt i förhållandet mellan enskilda, på så sätt att privata borgenärer ska tåla att skulder som en gäldenär som har flyttat till utlandet har till dem sätts ned eller faller bort?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

15 Den hänskjutande domstolen har ställt sin första fråga för att få klarhet i huruvida artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den utgör hinder för en bestämmelse om domstols behörighet som föreskrivs i en medlemsstats lagstiftning, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, som innehåller ett villkor om att skuldsanering endast får beviljas gäldenärer med hemvist eller vistelseort i den berörda medlemsstaten (nedan hemvistvillkor).

16 Domstolen erinrar om att bestämmelserna i EUF-fördraget om fri rörlighet för personer syftar till att underlätta för medlemsstaternas medborgare att utöva all slags yrkesverksamhet inom Europeiska unionen, och de utgör hinder för åtgärder som kan innebära att dessa medborgare missgynnas när de önskar bedriva ekonomisk verksamhet i en annan medlemsstat (dom av den 8 november 2012, Radziejewski, C-461/11, EU:C:2012:704, punkt 29 och där angiven rättspraxis).

17 Nationella bestämmelser genom vilka en arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat hindras eller avskräcks från att lämna sin ursprungsstat för att utöva sin rätt till fri rörlighet utgör således inskränkningar i denna frihet, även om de tillämpas oberoende av de berörda arbetstagarnas nationalitet (dom av den 8 november 2012, Radziejewski, C-461/11, EU:C:2012:704, punkt 30 och där angiven rättspraxis).

18 En nationell lagstiftning, såsom den som är aktuell i målet vid den hänskjutande domstolen, enligt vilken skuldsanering endast får beviljas gäldenärer med hemvist i landet, kan avskräcka en arbetstagare på obestånd från att utöva sin rätt till fri rörlighet (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 november 2012, Radziejewski, C-461/11, EU:C:2012:704, punkt 31).

19 I likhet med vad den hänskjutande domstolen, A, den danska regeringen och Europeiska kommissionen har anfört ska det således anses att den lagstiftning som är i fråga i målet vid den nationella domstolen utgör en begränsning av den fria rörligheten för arbetstagare som i princip är förbjuden enligt artikel 45 FEUF, i den mån den föreskriver ett hemvistvillkor för att få ansöka om skuldsanering.

20 En sådan lagstiftning är endast tillåten om målet med densamma är legitimt och förenligt med EUF-fördraget samt om den är motiverad av tvingande skäl av allmänintresse. Det krävs i ett sådant fall också att tillämpningen av den ska vara ägnad att säkerställa att det eftersträvade målet uppnås och att den inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 mars 2019, Jacob och Lennertz, C-174/18, EU:C:2019:205, punkt 44).

21 I detta hänseende erinrar domstolen om att det är berättigat för en medlemsstat att vilja kontrollera gäldenärens ekonomiska och personliga förhållanden innan en åtgärd beviljas som innebär att gäldenären helt eller delvis befrias från ansvar för betalningen av sina skulder (dom av den 8 november 2012, Radziejewski, C-461/11, EU:C:2012:704, punkt 46).

22 Detta legitima mål kan innebära att en nationell domstol vid vilken en sådan begäran har framställts gör en bedömning, såsom den som föreskrivs i den tillämpliga lagstiftningen och som beskrivs ovan i punkt 13, på grundval av på förhand fastställda kriterier som utarbetats med hänsyn till de omständigheter som råder i den medlemsstat där ansökan ges in.

23 Om medlet för att uppnå detta mål är att fastställa ett hemvistvillkor som enbart hänför sig till dagen för ingivandet av ansökan om skuldsanering, kan ett sådant villkor emellertid inte anses vara ägnat att säkerställa att detta mål uppnås (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 november 2012, Radziejewski, C-461/11, EU:C:2012:704, punkt 47).

24 Enligt domstolens fasta rättspraxis är nationell lagstiftning nämligen endast ägnad att säkerställa förverkligandet av det eftersträvade målet om den verkligen svarar mot en strävan att uppnå detta på ett konsekvent och systematiskt sätt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 mars 2009, Hartlauer, C-169/07, EU:C:2009:141, punkt 55, dom av den 15 oktober 2015, Grupo Itevelesa m.fl., C-168/14, EU:C:2015:685, punkt 76, och beslut av den 30 juni 2016, Sokoll-Seebacher och Naderhirn, C-634/15, EU:C:2016:510, punkt 27).

25 I en situation såsom den som är aktuell i det nationella målet, i vilken den behöriga nationella domstolens bedömning grundar sig på kriterier som tar hänsyn till gäldenärens och dennes familjs sociala och ekonomiska situation inte enbart vid tidpunkten för ingivandet av ansökan om skuldsanering utan även i ett senare skede, fram till dess att denna domstol fattar sitt beslut, borde emellertid ett konsekvent synsätt innebära ett krav på att avslå en ansökan om skuldsanering i de fall sökanden flyttat sitt hemvist från Konungariket Danmark till en annan medlemsstat under förfarandets gång, innan behörig domstol gjort sin slutgiltiga prövning av ansökan.

26 Med förbehåll för den hänskjutande domstolens prövning framgår det emellertid att den omständigheten att gäldenären flyttar sitt hemvist från Konungariket Danmark till en annan medlemsstat, under förfarandet eller därefter, inte omedelbart medför att gäldenären berövas rätten att komma i åtnjutande av skuldsanering.

27 Vidare framgår det av begäran om förhandsavgörande att det i denna lagstiftning endast föreskrivs att beslutet om skuldsanering ska upphävas när gäldenären har handlat bedrägligt eller grovt åsidosatt de skyldigheter som ålagts denne enligt detta beslut och inte när gäldenären endast har flyttat till utlandet.

28 Det ska dessutom påpekas att det i den lagstiftning som är aktuell i målet vid den nationella domstolen föreskrivs att en person som enligt dansk rätt utövar ekonomisk verksamhet i Danmark kan ansöka om skuldsanering hos konkursdomstolen i den domsaga där denne utövar sin verksamhet, dock utan att uppfylla hemvistvillkoret.

29 Domstolen finner under dessa omständigheter att det inte kan anses att det krav på hemvist i Danmark som föreskrivs i den lagstiftning som är i fråga i det nationella målet i sig på ett konsekvent och systematiskt sätt svarar mot en strävan att uppnå det mål som anges ovan i punkt 22.

30 Att som ett villkor för skuldsanering kräva att en gäldenär, som har sitt hemvist i en annan medlemsstat än den medlemsstat där ansökan om skuldsanering ges in, lämnar trovärdiga uppgifter om sin och sin familjs sociala och ekonomiska situation samt om sociala omständigheter i den medlemsstat där de har hemvist, skulle, om dessa uppgifter skulle begäras av den nationella domstolen, utgöra en mindre restriktiv åtgärd än ett absolut förbud mot att lämna in en ansökan om skuldsanering.

31 Det ska dessutom noteras att det i den danska lagstiftningen, vilket den danska regeringen bekräftade vid förhandlingen, föreskrivs att en dansk domstol får vägra att meddela ett beslut om skuldsanering om den anser att gäldenärens socioekonomiska situation inte längre kan fastställas med tillräcklig exakthet, vilket skulle kunna ske om gäldenären flyttar sitt hemvist från Danmark till en annan medlemsstat.

32 Den danska lagstiftningen gör det således möjligt att avslå en ansökan om skuldsanering om den bedömning som beskrivs ovan i punkt 13 visar sig vara omöjlig att genomföra på grund av att gäldenären har flyttat sitt hemvist från Konungariket Danmark innan ansökan lämnades in eller under förfarandets gång. Det behövs därför ingen regel om ett absolut hinder mot att ge in en sådan ansökan för en gäldenär som inte har sitt hemvist i Konungariket Danmark när denne lämnar in sin ansökan.

33 Ett hemvistvillkor, såsom det som uppställts i den lagstiftning som är aktuell i målet vid den nationella domstolen, går därmed utöver vad som är nödvändigt för att nå det mål som anges ovan i punkt 22.

34 Den danska regeringens argument, som denna regering anfört i sitt skriftliga yttrande, om att det skulle hämma ett effektivt genomförande av förordning 2015/848 om artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den utgör hinder för en sådan nationell lagstiftning som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, saknar verkan i målet vid den nationella domstolen eftersom bestämmelserna i nämnda förordning enligt artikel 84.1 i förordningen endast är tillämpliga på insolvensförfaranden som har inletts efter den 26 juni 2017, det vill säga efter det att A lämnade in sin ansökan om skuldsanering.

35 Av det ovan anförda följer att artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den utgör hinder för en bestämmelse om domstols behörighet som föreskrivs i en medlemsstats lagstiftning, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, som innehåller ett villkor om att skuldsanering endast får beviljas gäldenärer med hemvist eller vistelseort i den medlemsstaten.

Den andra frågan

36 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den innebär ett krav på att den nationella domstolen ska underlåta att tillämpa det hemvistvillkor som föreskrivs i en nationell bestämmelse om domstols behörighet som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, oberoende av huruvida det skuldsaneringsförfarande som också föreskrivs i denna lagstiftning eventuellt leder till att fordringar som innehas av enskilda påverkas på grund av nämnda lagstiftning.

37 I detta hänseende erinrar domstolen inledningsvis om att enskilda genom artikel 45 FEUF ges rättigheter som de kan åberopa vid domstol och som de nationella domstolarna ska skydda (dom av den 11 januari 2007, ITC, C-208/05, EU:C:2007:16, punkt 67).

38 Av principen om unionsrättens företräde följer att för det fall att det inte är möjligt att tolka nationell rätt i enlighet med kraven i unionsrätten, så är varje nationell domstol, inom ramen för sin behörighet och i egenskap av myndighet i en medlemsstat, skyldig att underlåta att tillämpa varje nationell bestämmelse som strider mot en unionsrättslig bestämmelse som har direkt effekt i det anhängiggjorda målet (se, för ett liknande resonemang, dom av den 24 juni 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punkterna 58 och 61).

39 Denna skyldighet är inte betingad av den omständigheten att en nationell lagstiftning, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, eventuellt kan ändra den rättsliga situationen för enskilda när den hänskjutande domstolen underlåter att tillämpa en nationell bestämmelse om domstols behörighet och prövar gäldenärens ansökan om skuldsanering.

40 Följaktligen ska artikel 45 FEUF tolkas så, att den kräver att den nationella domstolen underlåter att tillämpa det hemvistvillkor som föreskrivs i en nationell bestämmelse om domstols behörighet som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, oberoende av huruvida det skuldsaneringsförfarande som också föreskrivs i denna lagstiftning eventuellt medför att fordringar som innehas av enskilda påverkas på grund av nämnda lagstiftning.

Rättegångskostnader

41 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

1) **Artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den utgör hinder för en bestämmelse om domstols behörighet som föreskrivs i en medlemsstats lagstiftning, såsom den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, som innehåller ett villkor om att skuldsanering endast får beviljas gäldenärer med hemvist eller vistelseort i den medlemsstaten.**

2) **Artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den kräver att den nationella domstolen underlåter att tillämpa det hemvistvillkor som föreskrivs i en nationell bestämmelse om domstols behörighet som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, oberoende av huruvida det skuldsaneringsförfarande som också föreskrivs i denna lagstiftning eventuellt medför att fordringar som innehas av enskilda påverkas på grund av nämnda lagstiftning.**

Underskrifter